

ECONOMIC GEOGRAPHY IN CZECHOSLOVAKIA

The revolutionary change of the social order in 1945 had a far greater influence on the development of the economic geography than on any other branch of science. The material conditions for the cultivation of the economic geography have changed very much, indeed. On the one hand the number of high schools and the number of teachers, too, has increased and, on the other hand the Academy of Sciences has been changed from a representative institution to a working institution. In comparison with the pre-war period there are about four times more establishment posts for the scientific workers in the branch of economic geography on high schools in Czechoslovakia (the human geography being included, too). Besides this some of the physical geographers pay still more attention to the economic conditions of the territory under observation.

At the Charles IV University which can be regarded as the oldest and the largest scientific centre for geography, there exist, since 1952, an independent section (chair) for the economic geography which has at present 7 graduated geographers and is the only one having a professor as its head. At the university in Brno, which was most seriously hit by Nazi terror (3 of the 5 university geographers were murdered in 1942 in the concentration camp), there are only two economic geographers and there does not exist an independent chair for the economic geography, the same case is at the newly established university in Olomouc where there are only 3 graduated workers for the economic geography. The university in Bratislava has an independent chair for the economic geography together with 5 graduated geographers.

In 1952, an independent chair for the economic geography was established at a new Economical College where, under the leadership of a lecturer, four graduated geographers are working at present. The newly established faculty of transport at the Technical College of Prague has a lecturer of geography.

There does not exist, for the time being, any independent geographical institute at the Academy of Sciences and a section of economic geography has been established only in 1954 as a part of the Economic Institute of this Academy. The section has 6 graduated geographers working at present, but it has only an external temporary master. This section, however, has better conditions for scientific work than the institutions at schools, whose members are encumbered by pedagogical duties. The geographical Institute of the Slovak Academy of Sciences has only two economic geographers.

After the war, the external conditions with regard to the economic geography have improved very much, too, mainly by the fact that the socialist planning of the national economy has its territorial aspect and thus the social importance of geography has extraordinarily increased, this applies especially to the economic geography.

The geographers, too, have found a new and wide field of activities, where they can realize their views concerning the optimal distribution of the production forces. There is no doubt that the experiences gained from the studies having such practical aim with regard to the individual regions can at the same time help in the development of the science itself.

The Czechoslovak geographers, however, could not make full use of the opportunity given to them by the regional planning carried out on the whole-state

scale, because they were not prepared scientifically for it. Since 1929 (i. e. since the beginning of professor V. Dvorský's illness) the human geography in our country lost its economic orientation and its development has slowed down. Its main interest before the war was limited to a simple geography of population, to the morphology of the village settlements and to the cattle raising in high mountains. The economic geography in Slovakia has advanced most of all, which is the merit of the Czech professor J. Hromádka. The pre-war situation of our economic geography can best be characterized by the fact that in Bohemia there was not a single geographical monograph of any of the districts and that in Czechoslovakia there was not a single monograph of any of the industrial regions, in spite of the fact that Czechoslovakia is one of the most industrially developed countries; a Czech monograph concerning a big town was elaborated about Bratislava only.

Under these circumstances the Czechoslovak geographers stood in the background when the institutions for economic planning were established and when their first activities came into existence. The economists and architects, who were more active and more experienced in practice and, who did not hesitate to take care of the geographical side of the regional planning, too, won the decisive influence on these institutions. They could dare to do so, for they could rely on the collaboration from the part of the advanced research institutes for geology, water economy and agriculture, and mainly on the collaboration with the Central Statistical Office which could provide them with richly diversified data on various conditions both economic and demographic.

As a result of this collaboration, namely, between the organs of regional planning and of various non-geographical institutions there came many larger and smaller elaborations into existence which have the characteristics of economic geographical studies being of various standard as well as profundity. Their text parts contain on the one hand mostly the survey of both the natural and population conditions, on the other hand rather an inventory list of natural resources and their economic exploitation. The various and rich material which had been collected for this purpose was further elaborated into many maps, having a large scale, which represent a great enrichment of our economic geography, even if they demonstrate a simple lay-out only. Most of these elaborations have not been published.

The Czechoslovak geographers, however, took part in the work on regional planning by turns and accepted its partial tasks only. They took part in the work concerning the classification of the communities according to their function, carried out partial economic geographical analyses of the regions in the vicinity of Most, Ostrava, Vysoké Tatry (the High Tatra Mountains), Žitný ostrov and some other districts e. g. Mikulov, Roudnice n. L., Gelnica, Toužim, etc. However, since 1955 they have joined directly various offices of the central or regional planning service and at present there are 16 geographers working there and proving that they understand their work very well.

In spite of the fact that the Czechoslovak geography lagged behind the state economic planning for a very long time, this does not mean that its existence from the very beginning did not influence the development of the economic geography. It can be regarded as a concrete and live supplement of the theoretical activities of the Soviet economic geography with professor N. N. Baranskij as its head. This influence was of two kinds. On the one hand it determined the themes of the scientific elaborations and on the other hand it has exercised in-

fluence on the structure of the university studies. We draw the attention to the fact that the study of geography at the Czechoslovak universities serves above all to the education of the secondary school teachers for whom the study of geography is connected with biology; so each of these branches takes about half the time of the study course which takes five years. The lectures of the economic geography at the university were completed by other branches which have not been read in our country yet, i. e. geography of the industry, geography of agriculture, demography, economic statistics, economic cartography, foundations of technology and regional planning. The lectures on geography of the settlements were read with a view to towns and, as far as the geography of transport is concerned, the technical aspects and the operation were stressed above all. The result of such an amplification of the subject matter was an extraordinary stress put on the teachers, most of these branches being quite new to them, too, for most of them had not had any high school training in them and had not carried out any scientific work in these branches either.

As far as the themes of the scientific works are concerned, the personal interests of the authors have been, until lately, the most important factors. The book publications which appeared after the war concerned mostly the geography of settlements and the population (Š. Fekete 1947, Z. Láznička 1948, L. Joura 1948, T. Lamoš 1948, M. Blažek 1951, J. Hůrský 1952; the last and the most extensive one concerns the Slav inhabitants of Burgenland). Major economic geographical works, in the narrow sense of the word, were published by L. Kvietok 1948, on the forest economy on the Upper Hron, by J. Heteš 1951, on the economy of the dairy industry in Slovakia, and by V. Häufner 1955, on the economic exploitation of the mountainous regions in Czechoslovakia. The last mentioned here is the most extensive work which after the war was devoted in our country to a special economic geographical problem.

Since 1954 the Czechoslovak Academy of Sciences has exercised its co-ordinative function as far as the themes of the economic geography are concerned. The main tasks of its geographical institutions for the nearest future can be seen in the National Atlas of Czechoslovakia, the project of which was the cause of several methodical studies concerning the cartographical illustration of the population, industry and transport. The main task which lies rather ahead, however, is the geography of Czechoslovakia in three volumes, which task includes in itself all geographical branches.

Under the influence of this perspective plan of the Czechoslovak Academy of Sciences, the Czechoslovak economic geography has two aims in the elaboration of studies: a) the monographs of lesser regions (the area of about 500—1000 sq. kilometres), b) geographical characteristics of the individual production branches covering the whole state territory. In this sense, too, the themes of the diploma theses are given by the universities. As far as the works of the first group are concerned, the one on the region in Central Bohemia (Sedlčany-Votice) which lags economically behind all other regions, and the one on the region of Ústí n. Labem which is the most industrialized one in Bohemia, these two are worth mentioning. The miner's region of Ostrava, too, was subject of two lesser studies, however, the geographical synthesis is still missing. The best works of this kind concern the region of Upper Nitra which is quite a new industrial centre and speedily developing, too. The monographs about the regions of Mladá Boleslav and Hradec Králové are being elaborated at present and several other studies can be regarded as preparations for a monograph on the

broader region of Prague and its capital. As far as the works of the second group are concerned we can mention the study on two export branches i. e. hop cultivation and sugar industry, which are being prepared for publication at present.

The main geographical task of the Czechoslovak Academy of Sciences is so extensive that, to enable its fulfilment, even the partial tasks which the economic geographical institutions occasionally receive from the State Planning Office, help very much, indeed. Such tasks can be seen, for example, in the analysis of one of the agricultural regions in the western border district or in the analysis of the economic background of an exceptionally booming city (Pardubice), or in limiting the recreation area in the border district of Northern Bohemia which task is carried out together with the planning service of the German Democratic Republic.

Besides these works having a monograph characteristics, the economic geographical section of the Academy is engaged in a preparatory study of the territorial reorganization of the State administration. We wish to remind the reader that an analogical reorganization from the year 1949 was carried out under the influence of the preceding geographical studies (V. Dědina 1929, J. Korčák 1934). This time the core of the matter could be seen in the limitation of the economic regions of the middle grade, i. e. 'the subregions' and for this reason two special conferences were convened in the year 1957, the latter having an international participation; the results of the former one were published. Part of this problem is the limitation of the sphere of economic influence of major provincial towns which can be regarded in Czechoslovakia as economic regions of the least grade. This problem is subject to a more detailed elaboration on the basis of material concerning Central Bohemia.

A pressing necessity for methodical instructions with regard to the intensive changes in the distribution of production forces on the Czechoslovak territory resulted in the publication of a successful book by M. Blažek (The Economic Geography of Czechoslovakia, 1958), which in 1959 appeared in an abridged form in the German Democratic Republic. The largest economic geographical publication, which appeared in our country after the war, is a collective work by V. Häufner, J. Korčák and V. Král (The Geography of Czechoslovakia, 1960); besides the detailed physical-geographical survey, the book also contains geographical elaboration of the population and economy, both in the whole-state and regional presentation, according to the present 19 administrative areas (regions). It is well to be seen from this publication that the Czechoslovak economic geography is still lacking good and exhaustive monograph studies of small regions.

STAV HOSPODÁŘSKÉHO ZEMĚPISU V ČESKOSLOVENSKU

Po roce 1945 se velmi zlepšily vnější podmínky pro hospodářský zeměpis, ale vnitřní podmínky se ztížily, protože marxistický zeměpis je vědecky náročnější. Na vysokých školách v ČSR je dnes asi čtyřikrát více placených míst pro vědecké pracovníky v oboru hospodářského zeměpisu než bylo před válkou.

Na nejstarším vědeckém zeměpisném pracovišti, na Karlově universitě, je od r. 1952 samostatná katedra pro hospodářský zeměpis, která má 7 graduovaných zeměpisců a je vedena jediným profesorem. Na universitě v Brně, která byla nejvíce postižena nacistickým terorem, jsou nyní jen dva hospodářští zeměpisce a samostatná katedra pro hospodářský zeměpis tam není, stejně jako na nově zřízené universitě v Olomouci s 3 graduovanými pracovníky v hospodářském zeměpisu. Universita v Bratislavě má samostatnou katedru pro hospodářský zeměpis s 5 graduovanými pracovníky, ale nemá dosud profesora. V r. 1952 byla zřízena samostatná ka-

tedra hospodářského zeměpisu na nově zřízené Vysoké škole ekonomické, kde pod vedením docenta působí 4 graduovaní zeměpisí. Docenta hospodářského zeměpisu má také nově zřízená dopravní fakulta pražské Vysoké školy technické.

V akademii věd, která měla před válkou převážně jen reprezentační funkci, bylo v r. 1954 zřízeno Oddělení hospodářského zeměpisu při ekonomickém ústavu této akademie. V tomto oddělení pracuje 6 graduovaných zeměpisců. Ředitel oddělení je zatím externí. Přípravuje se sloučení všech zeměpisných pracovišť ČSAV v jeden zeměpisný ústav. Slovenská akademie věd má ve svém zeměpisném ústavě 2 hospodářské zeměpisce.

K zlepšení vnějších podmínek pro hospodářský zeměpis přispělo po válce též socialistické plánování národního hospodářství a jeho teritoriální aspekt.

O zeměpisnou stránku regionálního plánování se však do nedávna starali jen ekonomové a architekti, ovšem ve spolupráci s výzkumnými ústavy pro geologii, vodní hospodářství a zemědělství a hlavně ve spolupráci s centrálním statistickým úřadem, který dovedl obstarat bohatě členěná data o nejrůznějších poměrech hospodářských a demografických. Z této spolupráce vzniklo mnoho větších i menších elaborátů, které mají povahu hospodářsko-zeměpisných studií různého měřítka a hloubky a jsou často doplněny mapami velkého měřítka, které jsou obohacemím našeho hospodářského zeměpisu, i když znázorňují třeba jen prosté rozmístění. Jde však vesměs o elaboráty neuvěřitelné. Českoslovenští zeměpisí se jen postupně zapojovali do práce na regionálním plánování a přijímali v něm jen dílčí úkoly. Zúčastnili se práci na funkcionální klasifikaci obcí, prováděli dílčí hospodářsko-zeměpisné rozbory Mostecká, Ostravská, Vysokých Tater, Žitného ostrova a některých okresů (Mikulov, Roudnice n. L., Gelnica, Toužim aj.). Od r. 1955 vstupovali již přímo do pracovišť ústřední nebo krajské plánovací služby a dnes je v nich 16 zeměpisců, kteří se stále lépe osvědčují.

Jestliže zůstával československý zeměpis dlouho stranou státního hospodářského plánování, neznamená to, že by také jeho existence nepůsobila od počátku silně na rozvoj hospodářského zeměpisu, a to hlavně na obsah universitního studia. Přednášky hospodářského zeměpisu na universitě byly doplněny o dílčí obory, které se dříve nepřednášely, a to zeměpis průmyslu, zemědělství, demografie, hospodářskou statistiku, hospodářskou kartografii, základy technologie a regionální plánování. Přednášky sídelního zeměpisu byly více zaměřeny na města a v zeměpisu doprava byla zdůrazněna technická stránka a otázky provozu.

Pokud jde o témata vědeckých prací, rozhodovaly donedávna osobní zájmy autorů. Knižní publikace uveřejněné po válce se týkaly většinou sídelního zeměpisu a obyvatelstva (Š. Fekete 1947, Z. Lázníčka 1948, L. Joura 1948, T. Lamoš 1948, M. Blažek 1951, J. Hůrský 1952; poslední, nejrozsáhlejší z nich, se týká slovanského obyvatelstva Burgenlandu). Větší práce hospodářsko-zeměpisné v užším smyslu uveřejnili L. Kvietok 1948 o lesním hospodářství na horním Hronu, J. Hetš 1951 o mléčném hospodářství na Slovensku a V. Häufler 1955 o hospodářském využití horských oblastí v ČSR. Toto je nejrozsáhlejší práce, která byla u nás po válce věnována speciální otázce hospodářsko-zeměpisné.

Od roku 1954 se v tematickém zaměření hospodářského zeměpisu uplatňuje koordinační funkce Československé akademie věd. Mezi hlavní úkoly jejich zeměpisných pracovišť patří pro nejbližší dobu Národní atlas ČSR, jehož projekt vyvolal několik metodických studií o kartografickém znázornění obyvatelstva, průmyslu a dopravy. Dalším úkolem je trojdílný zeměpis Československa — tedy úkol sdružující rovněž všechny obory zeměpisné. Pod vlivem perspektivního plánu Československé akademie věd se československý hospodářský zeměpis zaměřil na studie dvojího druhu: jednak na monografie menších oblastí, jednak na zeměpisnou charakteristiku jednotlivých výrobních odvětví zahrnující celé státní území. V tomto smyslu jsou také určována témata diplomových prací na universitách. Z prací první skupiny stojí za zmínku studie jedné středoevropské oblasti hospodářsky nejméně opožděné (Sedlčany-Votice) a oblasti Ústí n. Labem, která je neprůmyslovější v Čechách. Také Ostravsko bylo předmětem dvou menších studií, synthesis dosud chybí. Nejlepší práce toho druhu se týkají oblasti horní Nitry, zc:la mladého průmyslového okrsku, který se rychle vyvíjí. Hlavní zeměpisný úkol Československé akademie věd je pojat tak široce, že k jeho plnění přispívají i dílčí úkoly, které hospodářsko-zeměpisná pracoviště občas přejímají od Státního úřadu plánovacího. Úkolem toho druhu je např. rozbor jedné zemědělské oblasti v západním pohraničí, anebo hospodářského zázemí mimořádně rychle rostoucího města (Pardubice), nebo vymezení rekreační oblasti v severočeském pohraničí prováděné společně s plánovací službou NDR.

Kromě těchto prací monografického rázu se hospodářsko-zeměpisné oddělení Akademie zabývalo přípravným studiem pro územní reorganizaci státní správy. Připomínáme, že analogická reorganizace z r. 1949 se prováděla pod vlivem předválečných zeměpisných studií. Tentokrát šlo v podstatě o vymezení ekonomických rajónů středního stupně, tedy „subrajónů“, a za tím účelem byly svolány r. 1956 a 1957 dvě speciální konference, z nichž druhá byla mezinárodní.

Naléhavá potřeba soustavného poučení o pronikavých změnách v rozložení výrobních sil na území Československa vyvolala v život úspěšnou knihu M. Blažka (Hospodářská geografie Československa, 1958), která vyšla ve zkráceném podání 1959 také v NDR. Největší naší hospodářsko-zeměpisnou publikací z poválečné doby je kolektivní práce V. Häußlera, J. Korčáka a V. Krále (Zeměpis Československa, 1960); kromě podrobného fyzicko-zeměpisného přehledu obsahuje zeměpisné zpracování obyvatelstva i hospodářství, a to jak v podání celostátním, tak i oblastním.

ЧЕХОСЛОВАЦКАЯ ЭКОНОМИЧЕСКАЯ ГЕОГРАФИЯ

После 1945 г. объективные условия для развития экономической географии значительно улучшились, субъективные условия, наоборот, стали относительно хуже, так как марксистская география с научной точки зрения более требовательна. Высшие учебные заведения в Чехословакии имеют в настоящее время в четыре раза больше оплачиваемых должностей научных работников в области экономической географии, чем до войны.

В старейшем научном географическом заведении, в Карлове университете, существует с 1952 г. самостоятельная кафедра экономической географии, на которой работает семь сотрудников с высшим географическим образованием. Единственный профессор заведует кафедрой. В брненском университете, больше всех пострадавшем от нацистского террора, работают сейчас только два экономико-географа. Самостоятельной кафедры экономической географии в Брно нет, так же как и в недавно основанном университете в городе Оломоуц, где работают три научных работника в области экономической географии. В братиславском университете имеется самостоятельная кафедра экономической географии, где работают географы-специалисты (5), но пока нет ни одного профессора. В 1952 г. была организована самостоятельная кафедра экономической географии в только что основанной Высшей экономической школе. Кафедрой заведует доцент и работают на ней четыре специалиста с высшим географическим образованием. Доценты экономической географии работают также на недавно возникшем транспортном факультете пражской Высшей технической школы и в Высшей партийной школе.

В Чехословацкой академии наук, которая до войны была только формально-представительным учреждением, было в 1954 г. основано отделение экономической географии при Экономическом институте этой академии. В отделении работает шесть географов-специалистов. Директор отделения работает пока по совместительству. Идет подготовка к объединению всех географических заведений Чехословацкой академии наук в один Географический институт. В Словацкой АН работают два экономико-географа.

Объективные условия для развития экономической географии улучшились после войны также в результате социалистического планирования развития народного хозяйства и его территориальной организации. Но с географической точки зрения обеспечивали региональное планирование до последнего времени только экономисты и архитекторы. Они, конечно, сотрудничали с научно-исследовательскими институтами в области геологии, водного хозяйства и сельского хозяйства, и прежде всего с ЦСУ, которое могло обеспечить самые разнообразные данные по разным сторонам хозяйственного развития и по демографии. В результате этого сотрудничества возник ряд крупных и небольших работ, носящих характер экономико-географических исследований, отличающихся по масштабу и глубине рассмотрения вопроса; они, как правило, снабжены картами крупного масштаба, которые являются вкладом в экономическую географию, хотя иногда они изображают только простое размещение явлений. Но, как правило, эти работы не были опубликованы. Чехословацкие географы только постепенно включались в работу по региональному планированию и выполняли в нем лишь некоторые частные задания. Они принимали участие в работе по функциональной классификации населенных пунктов, разрабатывали отдельные экономико-географические исследования районов Моста, Оставы, Высоких Татр, Житного острова и некоторых административных районов (Микулов, Роуднице-на-Лабе, Гельница, Тоужим и др.). Начиная с 1955 г. географы работают непосредственно в учреждениях центральных или областных плановых органов. Сейчас в них работает 16 географов и их работа все больше ценится.

Если чехословацкая география долго оставалась в стороне от государственного экономического планирования, то это не означает, что существование последнего не повлияло с самого начала сильно на развитие экономической географии, а прежде всего на содержание университетского обучения. Курс лекций по экономической географии,

который читался в университете, расширился на дисциплины, которые раньше в него не включались, а именно географию промышленности, географию сельского хозяйства, демографию, экономическую статистику, экономическую картографию, основы технологии и региональное планирование. В лекциях по географии населенных пунктов обращалось больше внимания на города и в географии транспорта подчеркивалась техническая сторона и проблематика работы транспорта.

Что касается тематики научных работ, то до недавнего времени решающее значение имели интересы авторов. Книги, опубликованные после войны, затрагивали в большинстве случаев вопросы географии населенных пунктов и население (Ш. Фэкэтэ 1947, З. Лазничка 1948, Л. Йоура 1948, Т. Ламош 1948, М. Блажек 1951, Й. Гурский 1952; последняя работа — самая крупная — рассматривает проблему славянского населения Бургенланда). Крупные экономико-географические работы в более узком смысле опубликовали Л. Квиеток в 1948 г. — О лесном хозяйстве верхнего Грона, Й. Гетеш в 1951 г. — О молочном хозяйстве Словакии и В. Гойфлер в 1952 г. — Об экономическом использовании горных областей в Чехословакии. Последняя книга является самой крупной послевоенной работой, посвященной изучению отдельного экономико-географического вопроса.

С 1954 г. ощущается в тематической ориентации экономической географии координирующее влияние Чехословацкой академии наук. Одной из главных задач географических заведений АН является в настоящее время издание Национального атласа ЧСР, проект которого обусловил появление ряда исследований по методу картографического изображения населения, промышленности и транспорта. Следующей задачей является новое, трехтомное издание Географии Чехословакии — задача, объединяющая также все отрасли географии. Согласно перспективному плану Чехословацкой академии наук, чехословацкая экономическая география сосредоточилась на выполнении задач двоякого рода: с одной стороны на подготовке монографии небольших областей, с другой стороны на разработке географической характеристики отдельных отраслей производства, охватывающей всю территорию страны. В зависимости от этого определяются также темы дипломных работ в университетах. Из работ первой группы стоит привести экономико-географическое исследование одной из среднечешских областей, наиболее отсталой в хозяйственном отношении (Седлчаны, Вотице) и Устецкой области, самой промышленной в Чехии. Также Остравская область была предметом двух небольших исследований; общего исследования пока нет. Лучшими работами в этой группе являются исследования района верхней Нитры, совсем молодого промышленного района, который быстро развивается. Главная географическая задача Чехословацкой академии наук поставлена настолько широко, что в нее входят и частные задачи, которые экономико-географические учреждения время от времени получают от Государственной плановой комиссии. Такой задачей является например исследование одного из сельскохозяйственных районов в западной пограничной области или экономического хинтерланда чрезвычайно быстро растущего города (Пардубице), или же выделение районов отдыха в северочешской пограничной области (проводится совместно с плановыми органами ГДР).

Помимо этих работ монографического характера отделение экономической географии АН занималось предварительным исследованием условий для территориальной реорганизации государственного управления. Стоит отметить, что соответствующая реорганизация 1949 г. проводилась под влиянием географических исследований времен второй мировой войны. На этот раз речь шла в основном об определении средних экономических районов, т. е. подрайонов, и с этой целью собирались в 1956 и в 1957 гг. две специальных конференции; на второй из них участвовали зарубежные специалисты.

Настоятельная необходимость в систематическом изучении глубоких перемен в размещении производительных сил на территории Чехословакии обусловила появление успешной работы М. Блажека («Экономическая география Чехословакии», 1958), которая вышла в сокращенном виде также в ГДР в 1959 г. Крупнейшей чехословацкой экономико-географической работой послевоенного времени является коллективный труд В. Гойфлера, Я. Корчака и В. Краля («География Чехословакии», 1960); наряду с исчерпывающим физико-географическим обзором работа содержит географическое исследование населения и хозяйства, как с точки зрения общегосударственной, так по областям.